

ODNOS NAČELA PROCESNE EKONOMIJE I SPORAZUMA O SVEDOČENJU

Mirjana Đukić

Univerzitet u Prištini sa privremenim sedištem u Kosovskoj Mitrovici,
Pravni fakultet

Korespondencija:

Vrsta rada: Pregledni rad

Primljeno: 01.08.2019; Prihvaćeno: 03.11.2019

Rezime: Poslednjih godina sve se više teži tome da krivični postupak bude efikasan, a uporedo sa time i ekonomičan. U korak sa tako postavljenim međunarodnopravnim standardima, Republika Srbija je prvi put, Zakonikom o krivičnom postupku od 2006. godine regulisala sporazum o priznanju krivičnog dela. Reformisanim Zakonikom o krivičnom postupku od 2011. godine, uvedene su još dve slične krivičnoprocesne forme, sporazum o svedočenju okrivljenog i sporazum o svedočenju osuđenog. Za kratko vreme koliko egzistira u našoj pravosudnoj praksi, sporazum o priznanju krivičnog dela je dao veoma uspešne rezultate. Pritom se pokazao kao izuzetno efikasan i ekonomičan. Sporazumom o svedočenju okrivljenog, okrivljeni priznaje izvršenje krivičnog dela i preuzima obavezu da će svedočiti protiv saučesnika. Svrha ovog instituta jeste da javni tužilac dobije pouzdanog svedoka optužbe, koji bi svojim iskazom doprineo osudi saučesnika. Kako se u literaturi, sporazumu o priznanju krivičnog dela i sporazumu o svedočenju okrivljenog, daje karakter pojednostavljenih krivičnoprocesnih formi, autor za cilj ima ustanoviti, da li se zaista svi segmenti načela procesne ekonomije realizuju i u odnosu na okrivljenog saradnika.

Ključne reči: načelo procesne ekonomije, sporazum o svedočenju okrivljenog, okrivljeni, svedok

Uvod

Zvanični reformski zahvati otpočeli su u Republici Srbiji 2001., odnosno 2002. godine. Taj je proces definitivno uobličen 2013. godine. Jedna od odlika reforme krivičnoprocesnog zakonodavstva jeste

preuzimanje adverzijalnih elemenata krivičnog postupka. Za inkvizicione ne možemo reći da su iščezli u potpunosti. Oni se u izbledelom obliku samo naziru u pojedinim zakonskim odredbama, ali su svakako izgubili nekadašnji, dominantni karakter. Jedan od

problema sa kojim se pravosudni organi suočavaju u praksi, jeste preterano dugo trajanje krivičnog postupka, kod složenijih, ali i lakših oblika krivičnih dela. Problemi ove vrste, uslovili su potrebu da se uspostavi normativna osnova za efikasnijim krivičnim postupkom. Na taj se način ostvario i efekat usaglašavanja naših legislativnih okvira sa međunarodnopravnim standardima.

Jedan od segmenata normativne osnove efikasnijeg krivičnog postupka, jeste regulisanje instituta sporazumevanja između javnog tužioca i okrivljenog. Sporazum o priznanju krivičnog dela se već decenijama primenjuje u pravosudnoj praksi SAD-a, koje su zapravo njegova kolevka. Pokazao se kao izuzetno efikasan, s obzirom na to da se postupci okončavaju u znatno kraćem periodu, a pritom su i troškovi vođenja postupka u znatnoj meri smanjeni. Pored njega, značajnu novinu predstavlja regulisanje instituta okrivljenog saradnika, odnosno sporazuma o svedočenju okrivljenog. Predmetni institut se u pravnoj literaturi prezetuje kao pojednostavljena krivičnoprocesna forma, pa mu se na taj način daju isti epiteti svojstveni sporazumu o priznanju krivičnog dela. Predmet analize jeste ispitivanje odnosa između sporazuma o svedočenju okriv-

ljenog i načela procesne ekonomije. Prevashodni cilj je da se primenom pravno-dogmatskog metoda, ustanovi da li se sporazumom o svedočenju okrivljenog postižu onakvi efekti, kakve daje sporazum o priznanju krivičnog dela. Analiza se kreće u legislativnim okvirima, jer institut okrivljenog saradnika nije zaživeo u našoj sudskoj praksi.

1. Načelo procesne ekonomije -normativni i teorijski aspekt

1.1. Međunarodni i nacionalni normativni okviri

Načelo procesne ekonomije, ili uže gledano, efikasnosti krivičnog postupka, zauzima značajno mesto u međunarodnopravnim normativnim okvirima. U tom kontekstu, izdvojićemo najznačajnija međunarodna dokumenta, koja ga predviđaju.

Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima u stavu 3. člana 14. predviđa širok dijapazon prava optuženih lica u krivičnom postupku, među kojima se nalazi i "pravo da mu bude suđeno bez velikog zakašnjenja". Posebno je naglašeno da, ukoliko se nalazi u pritvoru, u najkraćem mogućem roku treba biti izveden pred sudiju, ili drugi nadležni organ (Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, čl. 9. stav 3.).

Dakle, vodi se računa o vremenu trajanja celokupnog krivičnog postupka, a posebno o tome da trajanje pritvora ne traje nerazumno dugo.

Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, takođe potencira raspravu u razumnom roku, kao i pravo okrivljenog, ukoliko se nalazi u pritvoru, da bez nepotrebnog odlaganja bude izveden pred sudiju (Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, član 6. stav 1. i član 5. stav 3.). Trajanje pritvora uslovljava trajanje krivičnog postupka.

Suđenje bez odugovlačenja zauzelo je značajno mesto i u normativnim okvirima Republike Srbije. Obaveza suda da postupak sprovede bez preteranog odugovlačenja, kao i hitnost postupanja kada se okrivljeni nalazi u pritvoru, regulisani su odredbama Zakonika o krivičnom postupku (Zakonik o krivičnom postupku - ZKP, Službeni glasnik RS, br. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014 i 35/2019, član 14. stavovi 1. i 2.). Detaljniji je u tom pogledu Zakon o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku, koji predviđa na koji način nezadovoljne stranke u postupku mogu biti pravično zadovoljene. Imajući u vidu da je dužina trajanja krivičnog postupka, uslovljena, ne samo trajanjem pritvora, već i nizom

drugih okolnosti, ovim zakonom se išlo smeru da se predvidi jedan orijentacioni pravac merila, koja se u konkretnom slučaju moraju uzeti u obzir.

Pravna sredstva kojima stranka može raspolagati, radi zaštite prava na suđenje u razumnom roku, jesu prigovor za ubrzanje postupka, žalba i zahtev za pravično zadovoljenje (Zakon o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku, Službeni glasnik RS, br. 40/2015, član 3.). Postupak za zaštitu prava je hitan, i ima primat pri odlučivanju. Prilikom odlučivanja, sud uzima u obzir okolnosti koje su dovele do odugovlačenja postupka. Najpre ima u vidu složenost činjeničnih i pravnih pitanja, celokupno trajanje postupka, zatim postupanje javnog tužioca, suda kome pripada nadležnost da rešava o konkretnoj krivičnoj stvari, da li je možda stranka svojim postupcima doprinela odugovlačenju (Zakon o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku, Službeni glasnik RS, br. 40/2015, član 4.). Odugovlačenje postupka nesumnjivo prozrokuje materijalnu i nematerijalnu štetu stranci. Pravično zadovoljenje obuhvata pravo na isplatu novčanog obeštećenja za nematerijalnu štetu koju je stranka pretrpela. Ono se priznaje u vrednosti od 300 do 3.000 evra.

1.2. Teorijski aspekt načela procesne ekonomije

Efikasnost krivičnog postupka postala je centar pažnje u teoriji krivičnog procesnog prava, od momenta kada se nastojalo da se naša zemlja približi ovom međunarodnopravnom standardu. Pored efikasnosti, sastavni deo načela procesne ekonomije, čini i ekonomičnost postupka. Da bi uspešno bilo realizovano, potrebno je da istovremeno obe komponente budu ostvarene.

Pojedini teoretičari zasebno analiziraju svaku od navedenih komponenti. Tako se pod okriljem načela procesne ekonomije, efikasnost i ekonomičnost tretiraju kao zahtevi, koji su u interesu svih učesnika u krivičnom postupku, posebno stranaka, pa i suda, kao organa koji je nadležan da odlučuje (Žutić, 2017, 61). Efikasnost podrazumeva okončanje krivičnog postupka u što kraćem roku. Ekonomičnost predstavlja vođenje i okončanje postupka sa što je moguće manje troškova. Zakonitost krivičnog postupka se ovde izdvaja kao zasebna komponenta. Pritom, efikasnost i ekonomičnost ne smeju biti nadređeni zahtevu da se krivični postupak sprovede zakonito, i donese zakonita i pravična sudska odluka (Žutić, 2017, 61). Uočava se da načelo procesne ekonomije čine više

komponenti, lančano povezanih. Kumulativno ispunjenje svih navedenih zahteva ponaosob, vodi uspešnoj realizaciji načela procesne ekonomije.

Sa druge strane, ima i onih koji o ekonomičnosti govore u kontekstu načela efikasnosti. Efikasnost obuhvata dve komponente, kvantitativnu i kvalitativnu. Ekonomičnost je predstavljena kao kvantitativna komponenta, a zakonitost krivičnog postupka, kao kvalitativna. U skladu sa time, efikasnim se smatra onaj krivični postupak, koji je okončan u kraćem roku, uz utrošak manje finansijskih sredstava, a prilikom njegovog vođenja se nije odstupilo od zakonitosti, niti donošenja zakonite i pravilne pravnosnažne sudske odluke (Bejatović, 2015, 28).

Načelo procesne ekonomije se u teoriji određuje i iz ugla pojedinih stranaka u krivičnom postupku, konkretno, okrivljenog. Kao razlog tome navodi se da samo pokretanje, zatim vođenje krivičnog postupka, uglavnom jeste traumatično po samog okrivljenog (Knežević, 2012, 204). Pored svih učesnika u krivičnom postupku, on posebno doživljava veliku neprijatnost, pogotovo ako se postupak oduži u nedogled. Mimo svih navedenih komponenti, suštinu načela procesne ekonomije čine određena prava okrivljenog (Knežević, 2012,

205), iskristalizovana na međunarodnopravnoj osnovi. Dijapazon prava okrivljenog čini pravo da bude izveden pred sud u što kraćem mogućem roku, da suđenje bude sprovedeno bez odugovlačenja, a generalno da se sve to odvije u nekom razumnom roku (Knežević, 2012, 205).

U kontekstu kooperativnih nagodbi, Ian Weinstein za polaznu tačku uzima privilegije koje se u vidu blažeg kažnjavanja, dodeljuju licima koja saraduju sa organima gonjenja. Prema njegovom shvatanju, ovakvi benefiti su stvorili "tržište" za saradnju. U ovakvoj, tzv. trgovini, okrivljeni predstavljaju "dobavljače", roba kojom se trguje je "saradnja", a tužioci su "kupci" (Weinstein, 1999, 563-630). Inače je pomenuti autor zagovornik utilitarističke koncepcije. Njeno bazno shvatanje je da javni tužioci nude saradnju okrivljenom, ako korist koja iz nje proizilazi, nadilazi troškove saradnje. Korist je višestruka. Tužilac dobija pouzdanog svedoka optužbe. Okrivljeni kao nagradu za potpunu kooperativnost, blaže kažnjavanje. Osudom izvršilaca krivičnih dela organizovanog kriminala, uglavnom na duže zatvorske kazne, posebno lidera, društvo je za jedan period lišeno opasnosti (Knežević & Đukić, 2012, 434). Ekonomičnost, efikasnost i korist od saradnje sa okrivljenim, sastavni su deo

utilitarističkog obračuna, kojim se javni tužioci rukovode pre nego pristupe pregovorima. Sa ovakvom praksom otpočelo se najpre u SAD, potom u državama koje su prihvatile kooperativne nagodbe, ostavljajući tako u bleđoj senci inkvizitorske elemente krivičnog postupka, kao tradicionalno obeležje svojih krivičnoprocesnih sistema. Dajući prednost adverzijalnim obeležjima, evropske države su nastojale da normativno uobliče veća procesna ovlašćenja javnog tužioca posebno u fazi istrage, ostavljajući tako mogućnost da se u praksi kroz primenu brojnih krivičnoprocesnih instituta, postupak pojednostavi. Pitanje opravdanosti primene konsesualnih krivičnoprocesnih formi predmet je rasprava u američkoj i evropskoj pravnoj literaturi. Ovo je osetljiva tema posebno kada se govori o okrivljenima koji svedoče, imajući u vidu da njihovi motivi za svedočenjem ne moraju uvek biti dobronamerni, u smislu značajne pomoći organima gonjenja. U svetu kriminalnog podzemlja ovakva su lica žigosana kao "izdajice", "doušnici", a društvo ih tretira kao nedobronamerne svedoke, koji su zarad dobijanja određenih privilegija spremni govoriti neistinu (Tak, 1997, 4). Posebnu težinu ima pitanje pojednostavljenja postupka i blažeg kažnjavanja okrivljenog saradnika koji se u postupku tereti

za neko teško krivično delo (krivično delo ubistva, na primer). Diskusija je povodom navedenih pitanja utemeljena čvrstim argumentima, ali se za sada zadržala samo u sferi teorije. Utilitarizam je jedina teorijska koncepcija koja je zaživela i u praksi, naspram brojnih kritika predmetnog instituta. Pravosudni organi su se u praksi jednostavno priklonili onoj soluciji koja je za njih korisnija.

2. Sporazum o svedočenju okrivljenog

2.1. Osnovne karakteristike sporazuma

Institut okrivljenog saradnika, odnosno sporazuma o svedočenju okrivljenog, predstavlja savremeniji oblik nekadašnjeg instituta svedoka saradnika. Kako predmet sporazuma mogu biti krivična dela organizovanog kriminala i krivična dela ratnih zločina, a imajući u vidu složenost tematike, fokus je usmeren na organizovanu kriminalnu delatnost. Pojedine odlike kriminalnih organizacija predstavljaju glavnu prepreku organima gonjenja, u pogledu otkrivanja i dokazivanja njihove kriminalne delatnosti. Hijerarhijska strukturanost, čvrsta povezanost članova, koruptivne veze sa predstavnicima državnih organa, "zakon ćutanja", čine gotovo neprobojni obruč, koji onemogućava pribavljanje potreb-

nih dokaza (Škulić, 2015, 62-63). Svrha regulisanja sporazuma, upravo je, primamiti lica koja su saučestvovala u organizovanoj kriminalnoj aktivnosti da svedoče, u zamenu za privilegije koje su sastavni deo sporazuma. Radi se o licu koje je već okrivljeno u krivičnom postupku, a ukoliko na saradnju pristane, pokazuje zapravo da "zakon ćutanja" ima sve manji značaj.

Ne bi li se ustanovilo da li je načelo procesne ekonomije realizovano u odnosu na okrivljenog saradnika, analiziraćemo odredbe Zakonika o krivičnom postupku Republike Srbije, kojima je sporazum regulisan. Da bi se pristupilo zaključenju sporazuma, potrebno je da kumulativno budu ispunjena dva uslova, uslov celovitog priznanja i uslov celishodnosti (Ilić i dr., 2013, 734). Uslov celovitog priznanja podrazumeva da okrivljeni dobrovoljno i potpuno prizna izvršenje krivičnog dela koje mu se u datom slučaju stavlja na teret. Kod uslova celishodnosti, insistira se na tome da je značaj iskaza okrivljenog za otkrivanje i dokazivanje krivičnog dela organizovanog kriminala, pretežniji od posledica krivičnog dela koje je u konkretnom slučaju učinio. Iako Zakonik to ne precizira, u ulozi okrivljenog saradnika se može naći samo pripadnik kriminalne organizacije. To se zaključuje na osnovu

zakonske odredbe kojom se izričito zabranjuje da se u toj ulozi nađe lice za koje postoji osnovana sumnja da je organizator kriminalne grupe (ZKP, član 320. stav 3.). Sasvim je opravdano ovakvo zakonsko rešenje, imajući u vidu da se tako izbegava blaže kažnjavanje lica koje je zapravo najodgovornije u lancu organizovane kriminalne aktivnosti.

Sam postupak započinje iniciranjem pregovora između javnog tužioca i okrivljenog, kao i njegovog branioca. Inicijativa može poteći od jedne ili druge strane. Veoma je važno da javni tužilac ustanovi kroz razgovor sa okrivljenim, da on raspolaže značajnim informacijama o krivičnom delu ili delima kriminalne organizacije. Od podjednake je važnosti da na osnovu dobijenih informacija, javni tužilac definiše da li je i u kojoj ulozi saučestvovao u izvršenju krivičnog dela. Kao saizvršilac, podstrekač, ili pomagač, neminovno je da ima neposredna saznanja o svim okolnostima datog slučaja. Kao takav, može poslužiti javnom tužiocu kao pouzdani svedok optužbe. Nakon uspešnog pregovora, stranke pristupaju zaključenju sporazuma.

Sporazum sadrži šest obaveznih i jedan fakultativni elemenat. Obavezne elemente čine (ZKP, član 321. 1) opis krivičnog dela koje je predmet optužbe (iz deskripcije

činjenica, sud utvrđuje šta je tačno okrivljeni priznao); 2) Tri vrste izjava okrivljenog: a) da u potpunosti i dobrovoljno priznaje izvršenje krivičnog dela povodom kojeg se vodi krivični postupak; b) da će dati iskaz o svemu što mu je poznato u vezi krivičnog dela ili krivičnih dela kriminalne organizacije; v) izjavu da je upoznat sa svim pravima i obavezama predviđenim sporazumom (da je dužan da govori istinu, da ništa ne sme prećutati, da davanje lažnog iskaza u svojstvu svedoka predstavlja krivično delo, da se ne može pozivati na pogodnost oslobođenja od svedočenja, niti pogodnost da bude oslobođen od dužnosti davanja odgovora na pojedina pitanja, koja inače pripadaju svedocima); 3) Dogovor o vrsti i visini, ili vrsti i rasponu kazne ili druge krivične sankcije, ili oslobođenju od kazne, ako za to postoje uslovi, ili odustanku javnog tužioca od krivičnog gonjenja; 4) Dogovor o troškovima krivičnog postupka, oduzimanju imovinske koristi stečene krivičnim delom, imovinskopravnom zahtevu, ako je podnet od strane oštećenog; 5) Dogovor o tome da se stranke u potpunosti odriču od prava na žalbu protiv rešenja kojim je sporazum prihvaćen; 6) Potpis stranaka (javnog tužioca i okrivljenog) i branioca, kao potvrda punovažnosti sporazuma. Kao

fakultativni elemenat, predviđen je sporazum u pogledu imovine proistekle iz krivičnog dela (ZKP, član 321).

2.2. Postupak povodom sporazuma o svedočenju

Postupak sporazumevanja započinje pregovorima, a da li će njegov ishod biti pozitivan ili negativan, zavisi od njegove usklađenosti sa zakonskim odredbama. U pogledu odlučivanja o sporazumu, funkcionalna nadležnost je unutar suda podeljena u zavisnosti od toga u kojoj su fazi postupka stranke isti zaključile. Do potvrđivanja optužnice, o njemu odlučuje sudija za prethodni postupak, a nakon potvrđivanja optužnice, predsednik veća (ZKP, član 322. stav 1.).

Tri su solucije kojima raspolaže sud, odlučujući o sporazumu: da sporazum odbaci, odbije ili ga prihvati (Delibašić, 2016, 25). Odluku donosi na ročištu, kojem moraju prisustvovati javni tužilac, okrivljeni i njegov branilac (Ilić i dr., 2013, 740). S obzirom na to da sud nije stranka tokom zaključivanja sporazuma, on neposredno nije upućen u pojedine okolnosti, već javni tužilac. Zato je veoma važno održati ročište, prevashodno radi toga da se sud lično uveri u to da je okrivljeni dobrovoljno i svesno pristupio zaključenju sporazuma, kao i da se ispita njegova formalna strana (Ilić i dr., 2013, 740). Za

razliku od sporazuma o priznanju krivičnog dela, ovde odluka koju sud donosi neposredno nakon razmatranja sporazuma, meritorno ne rešava konkretnu krivičnu stvar. Naime, sud odluku donosi u formi rešenja, kojim se, ili nastavlja sa postupkom, u kojem će okrivljeni svedočiti, ili se definitivno zatvara put daljoj proceduri.

Rešenje o odbacivanju sporazuma, sud donosi kada utvrdi da isti nema sve elemente, zakonom predviđene kao obavezne, odnosno, da je formalno neispravan (Ilić i dr., 2013, 740). Sud može rešenjem odbaciti sporazum i ako se uredno pozvan okrivljeni ne pojavi na ročište, na kojem sud odlučuje o sporazumu (Delibašić, 2016, 25). Nedolazak na ročište može biti neopravdan i opravdan. U prvom slučaju, sud konačno odlučuje o sudbini sporazuma, rešenjem o odbačajanju. To se zapravo tumači kao okrivljenikova nezainteresovanost (Ilić i dr., 2013, 741), ili promena odluke da svedoči protiv svojih saradnika. U drugom slučaju, ročište se ponovo može zakazati, kada prestanu razlozi, koji su ga sprečili da prisustvuje. Svakako da se to potkrepljuje adekvatnom medicinskom, ili drugom vrstom dokumentacije, zavisno od toga koja je priroda razloga (Ilić i dr., 2013, 741).

Rešenje o odbijanju sporazuma, predstavlja, takođe, negativnu vrstu sudske odluke. Sud ovako može postupiti kada ustanovi da: (Delibašić, 2016, 26) 1) Delo koje je predmet optužbe okrivljenog saradnika, nije krivično delo, a nema uslova za primenu mera bezbednosti (utvrdi, recimo, da je učinjeno u krajnjoj nuždi, ili nužnoj odbrani); 2) Da je krivično gonjenje zastarelo, ili da je delo obuhvaćeno amnestijom ili pomilovanjem, ili da postoje druge okolnosti koje trajno isključuju krivično gonjenje; 3) Da nema dovoljno dokaza za opravdanu sumnju da je okrivljeni saradnik učinio krivično delo koje je predmet optužbe. Sud može rešenjem odbiti sporazum i ako se na ročištu lično uveri u to da okrivljeni nije dobrovoljno priznao izvršenje krivičnog dela, već pod pritiskom javnog tužioca. U navedenim situacijama, stranke nemaju interesa da pobijaju rešenje o odbijanju. Ulaganje žalbe ne bi imalo smisla, s obzirom na to da se radi o razlozima koji su neotklo-njive prirode.

Sud će doneti pozitivnu odluku, kada ustanovi da je sporazum formalno potpun. Uz to je potrebno da na ročištu lično utvrdi: (ZKP, član 323.) 1) Da je okrivljeni dobrovoljno i svesno priznao izvršenje krivičnog dela; 2) Da je okrivljeni svesno i dobrovoljno pristao da svedoči; 3) Da je svestan

svih posledica zaključenog sporazuma; 4) Da je kazna ili druga krivična sankcija, ublažavanje kazne, oslobođenje od kazne, ili odustanak javnog tužioca od krivičnog gonjenja, predložena u skladu sa odredbama Zakonika o krivičnom postupku, ili Krivičnog zakonika. Prihvatanjem sporazuma, sud otvara put svedočenju okrivljenog, što je zapravo i cilj ovog instituta.

Okrivljeni svedoči na glavnom pretresu, na kojem su prisutni saoptuženi. Kako svedočenje svakako izaziva neprijatnost, potrebno je da bude dobro psihički pripremljen, uz konsultacije sa javnim tužiocem i braniocem. Ovde ćemo uzeti u obzir pozitivnu varijantu, da je okrivljenikov iskaz ocenjen kao značajan i verodostojan od strane suda. Pritom, treba napomenuti da se presuda ne može zasnivati samo na njegovom iskazu. Naime, sud svaki izvedeni dokaz ceni pojedinačno (Saverda, 1990, 798). Iskaz okrivljenog kao svedoka ne sme biti njima suprotan. To zapravo znači, da je pored ostalih dokaza, koji nisu bili dovoljni za osudu pripadnika i/ili lidera kriminalne organizacije, svedočenje okrivljenog saradnika poslužilo kao krucijalni dokaz za osudu istih. Nakon ovakve, pozitivne ocene, sud donosi presudu (ZKP, član 326.). U presudi se obavezno mora definisati uloga okrivljenog saradnika u

izvršenju krivičnog dela. Osim toga, kao najvažniji deo, pridržavajući se dogovorenih elemenata sporazumom, sud će izreći blažu meru kazne. Ako je dogovorena vrsta i raspon kazne, sud će je odmeriti u datim granicama. Ublažena kazna je zapravo nagrada okrivljenom kao svedoku, koji je do kraja postupka bio kooperativan.

2.3. Odnos sporazuma o svedočenju i načela procesne ekonomije

Radi utvrđivanja usklađenosti sporazuma o svedočenju okrivljenog sa načelom procesne ekonomije, poslužićemo se komparacijom ovog instituta sa postupkom povodom sporazuma o priznanju krivičnog dela. Naime, procedura je kod drugopomenutog, jednostavnija. Započinje pregovorima, nakon čega sledi zaključenje sporazuma, zatim ročište na kojem se potvrdno izjašnjava o krivici, i na kraju, kada se rukovodimo pozitivnom varijantom, završava donošenjem presude, kojom se izriče blaža kazna za dato priznanje (ZKP, članovi 314-317).

Procedura je nešto složenija kod sporazuma o svedočenju. Naime, okrivljeni i ovde priznaje izvršenje krivičnog dela, ali ne izostaje faza suđenja. On u svojstvu svedoka optužbe mora dati iskaz na glavnom pretresu. Složenija procedura, neminovno za sobom povlači i

veće troškove krivičnog postupka. Sa druge strane, postupak se prema optuženima za nijansu skraćuje, zahvaljujući iskazu okrivljenog kao svedoka. Da nije njega, svakako bi postupak prema njima duže trajao. Bilo bi potrebno tragati za drugim dokazima, a sve to naravno, odugovlači proceduru, pa samim tim uslovljava i veće troškove postupka. Kada govorimo o troškovima, to su troškovi dovođenja okrivljenog, troškovi zastupanja koji obuhvataju nagradu i nužne izdatke branioca, troškovi dolaska službenih lica. Kod sporazuma o priznanju krivičnog dela, održava se uglavnom jedno ročište (Stojadinović, 2017, 55). Kod sporazuma o svedočenju, ročište na kojem sud odlučuje o sporazumu, ročište koje naknadno može biti održano usled opravdanog izostanka okrivljenog, zatim glavni pretres, kao i ročište na kojem sud donosi presudu. Komplikovanu situaciju može izazvati konstatacija suda prilikom ocene dokaza da je okrivljeni saradnik dao lažan iskaz. Tada se njegov svedočenje odbija i sprovodi redovna krivična procedura, u kojoj se tereti za krivično delo lažnog svedočenja kao i krivično delo koje je prethodno priznao u okvirima sporazuma. Ovakva situacija je nelagodna za okrivljenog, ali i organe krivičnog postupka. Ročišta se tada dupli-

raju, potrebno je da sud zaseda u više navrata, a stvar je mogla biti jednostavnija da se okrivljeni uopšte nije ni odličivao na taj korak da svedoči, ili, ako je već pokazao takve sklonosti, trebao je do kraja, bez motiva za lažnim svedočenjem, biti kooperativan.

Komponente načela procene ekonomije, efikasnost, ekonomičnost i zakonito vođenje postupka, više dolaze do izražaja kod sporazuma o priznanju krivičnog dela. Efikasnost, predstavljena kao okončanje krivičnog postupka u što kraćem roku, nije potpuno realizovana prema okrivljenom saradniku. Ovde se mora imati u vidu ne samo postupak zaključenja sporazuma, već celokupan postupak, koji uključuje i njegovo svedočenje, jer su zapravo sve to faze kroz koje on prolazi. Situacija je ovde približno slična onoj, u kojoj se okrivljeni procesuiru redovnim putem. U odnosu na saoptužene, postupak se skraćuje za nijansu, zahvaljujući kvalitetnom dokazu. Pošto su po sredi organizovani oblici kriminalne delatnosti, nije isključeno da potraga za ključnim dokazom potraje godinama, ili se u krajnjoj liniji u tome i ne uspe. Shodno navedenom, u odnosu na saoptužene, štede se i vreme i materijalni resursi, koji bi u odstustvu iskaza okrivljenog kao svedoka, dosegli visoke novčane iznose. Ekonomičnost zadovoljava

zahteve možda u onom delu gde okrivljeni priznaje izvršenje krivičnog dela. Naime, tada ne postoji potreba za prikupljanjem dokaza koji se odnose na njegovu krivičnu odgovornost. Samim tim su i troškovi umanjeni. Zakonitost sprovođenja krivičnog postupka, svakako mora biti i jeste zadovoljena, jer u suprotnom sud ne bi prihvatio sporazum o svedočenju.

Zaključak

Teoretski stavovi, koji pravdaju regulisanje pojednostavljenih krivičnoprocesnih formi pragmatikom procesne ekonomije, većim delom su našli svoju primenu kod sporazuma o priznanju krivičnog dela. Epitet pojednostavljene krivičnoprocesne forme, pridaje se sporazumu o svedočenju, najvećim delom zbog nepostojanja potrebe da se prikupljaju dokazi o krivičnoj odgovornosti okrivljenog saradnika. U nastavku postupka, njega ne zaobilazi suđenje. Ipak, za razliku od drugih saoptuženih, on prisustvuje glavnom pretresu tokom davanja iskaza, odnosno njegovog ispitivanja, nakon čega napušta zgradu sudnice. Nezavisno od toga, troškovi su povećani, nastojanjem da mu se tokom ispitivanja pruži procesna zaštita. I inače je radi zaštite svedoka kod krivičnih dela organizovanog kriminala, prisutna veća doza opreznosti, te im se obezbeđuju stručno obučena lica

bezbedonosnih službi, pratnja pri izlasku iz sudnice. Iako ne predstavlja sastavni deo postupka, vredna je pomena programska zaštita okrivljenog koji je svedočio. Ona se lančano nadovezuje na njegovo svedočenje. Obuhvata, kako zaštitu za vreme izdržavanja kazne zatvora, tako i zaštitu po otpuštanju, kada je njegova bezbednost u najvećoj meri izložena riziku. Svaka država koja se suočava sa problemom organizovanog kriminala, na godišnjem nivou izdvaja velike sume novca, namenjene životu svedoka pod programskom zaštitom. Iako je u društvu zastupljena kolektivna averzija prema ovakvim licima, tzv. doušnicima, države ipak ne

odstupaju od ulaganja u program njihove zaštite. Svesne toga da iskaz okrivljenog saradnika doprinosi osudi pripadnika kriminalnih organizacija, čime se smanjuje jednim delom i obim organizovane kriminalne aktivnosti, države od ove svoje zakonske obaveze ne odstupaju. Troškovi se razlikuju od države do države. Njihova visina ne zavisi od obima organizovane kriminalne aktivnosti, već volje okrivljenog za saradnjom. Tako države u kojima organizovani kriminal egzistira u znatno širem obimu, mogu imati nizak procenat troškova iz budžetskih sredstava, jer manji broj okrivljenih nije spreman za kooperativnu nagodbu, i obratno.

REFERENCE

- Saverda, J.C. (1990). *Accomplices in Federal Court: A Case for Increased Evidentiary Standards*. Yale Law Journal, 100(3), p.p. 785-804.
- Weinstein, I. (1999). *Regulating the Market for Snitches*. Buffalo Law Review, vol. 47, p.p. 563-644.
- Delibašić, V. (2016). *Osnovne novine u Zakoniku o krivičnom postupku iz 2011. godine*, Beograd, American Bar Association's Rule of Law Initiative, Partneri za demokratske promene Srbija
- Ilić, P.G., Majić, M., Beljanski, S. & Trešnjev, A. (2013). *Komentar Zakonika o krivičnom postupku*, Beograd, Službeni glasnik
- Stojadinović, D. (2017). *Sporazum o priznanju krivičnog dela*. Iustitia, 1, str. 52-55.
- Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda. (2007). Ljudska prava, Osnovni međunarodni dokumenti, Požega, Epoha
- Zakon o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku, *Službeni glasnik RS*, br. 40/2015

- Zakonik o krivičnom postupku, *Službeni glasnik RS*, br. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014 i 35/2019
- Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima. (2007). *Ljudska prava, Osnovni međunarodni dokumenti*, Požega, Epoha
- Škulić, M. (2015). *Organizovani kriminalitet - pojam, pojavnici oblici, krivična dela i krivični postupak*, Beograd, Službeni glasnik, Beograd
- Knežević, S. & Đukić, M. (2017). *Sporazum o svedočenju okrivljenog u krivičnom procesnom zakonodavstvu Srbije*. Naučni skup sa međunarodnim učesćem "Nacionalno i međunarodno pravo - aktuelna pitanja i teme", Pravni fakultet Priština - Kosovska Mitrovica, Tom I, Kosovska Mitrovica, str. 429-445.
- Knežević, S. (2012). *Osnovna načela krivičnog procesnog prava*, Niš, SKC
- Žugić, S. (2017). *Efikasnost i ekonomičnost krivičnog postupka*. *Iustitia*, 1, str. 61-63.
- Bejatović, S. (2015). *Efikasnost krivičnog postupka kao međunarodni pravni standard i reforma krivičnog procesnog zakonodavstva Srbije (Norma i praksa)*., *NBP - Žurnal za kriminalistiku i pravo*, 2, str. 27-53.

RELATIONSHIP BETWEEN PRINCIPLE OF PROCESS ECONOMY AND TESTIMONY PLEA BARGAIN

Mirjana Đukić

University of Priština, Kosovska Mitrovica, Faculty of Law

Summary: In recent years, it has been increasingly striving to make the criminal procedure efficient and at the same time economical. In line with the established international legal standards, the Republic of Serbia for the first time, by the Code of Criminal Procedure since 2006, regulated the agreement on the recognition of a criminal offense. The reformed Code of Criminal Procedure since 2011 introduced two similar criminal procedural forms, an agreement on the testimony of the defendant and an agreement on the testimony of the convicted person. In a short time as it exists in our judicial practice, the agreement on the recognition of a crime has yielded very successful results. It proved to be extremely efficient and economical. By the agreement on the defendant's testimony, the defendant acknowledges the commission of a criminal offense and assumes the obligation to testify against the accomplice. The purpose of this institute is that the public prosecutor obtains a reliable prosecution witness who would contribute to the condemnation of his accomplice with his testimony. As in the literature, the agreement on the recognition of the criminal offense and the defendant's testimony, it gives the character of simplified criminal procedural forms, the author aims to determine whether indeed all segments of the principles of the process economy are realized in relation to the defendant.

Key words: principle of process economy, testimony plea bargain, defendant, witness